

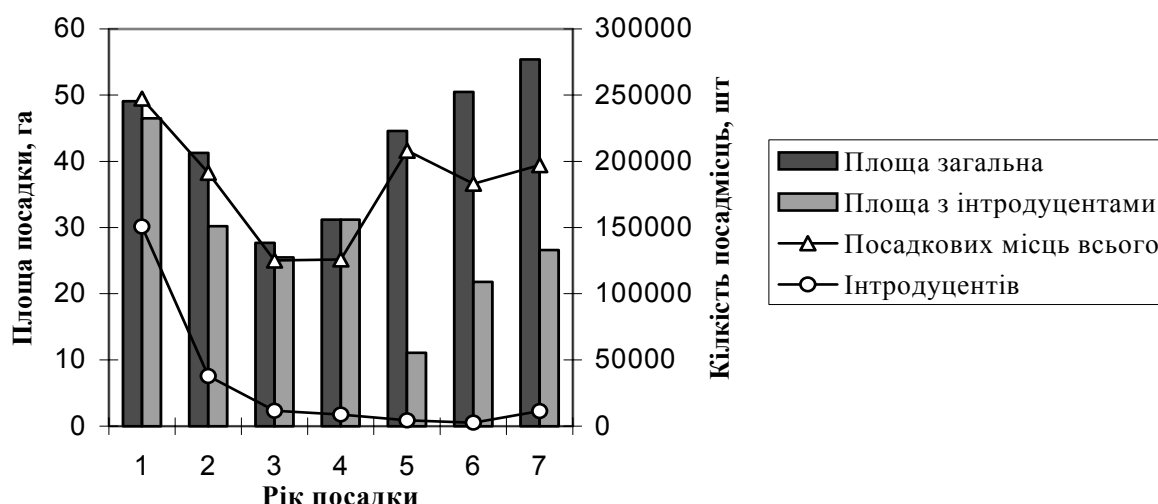

Рис. 1. Динаміка участі інтродуцентів у лісових культурах, що створено у Страдчівському НВЛК

Необхідно активізувати роботи з впровадження інтродуцентів у лісові культури Страдчівського НВЛК, як тих, щодо перспективності яких немає сумнівів, так і нових, експериментальних. Така робота ведеться кафедрою лісових культур УкрДЛТУ: упродовж кількох останніх років у культури введено сосну жорстку з метою дослідження росту цієї породи в умовах Розточчя.

Першочерговим завданням є негайний облік ділянок з участю стиглих дерев дугласії, веймутки та модрина, створення генних резерватів чи насінних ділянок на їх основі та селекційна робота, спрямована на відбір плюсових дерев цих порід. Особливо актуальним це уявляється для сосни Веймута, декілька дерев котрої збереглося у кварталах 49-50 Страдчівського лісництва.

Література

1. Гринюк Ю.Г. Характеристика лісів Янівського Розточчя// Тези міжнар. наук.-практ. конференції "Проблеми та перспективи розвитку лісівничої освіти, науки та виробництва", Львів, 14-16 квітня 1999 р., Львів, 1999. – С. 41-42.
2. Лісівницькі дослідження на Розточчі. В-во "Каменярь". Л. – 1972.
3. Літопис природи, зведений том 10-літніх досліджень 1985-1995/ Природний заповідник "Розточчя". – Івано-Франкове, 1996. – Книга 9.
4. Пясецький А.Л. Про побудування і біологічний розвиток ряду типів українського лісу. Українське Вид-во, 1942. – 117 с.
5. Швадчак І.М., Бондаренко В.Д., Чернявський М.В. Короткий путівник по науково-дослідних об'єктах Львів, 1995. – 48 с.

УДК 712.253

Проф. В.П. Кучерявий, д-р с.-г. наук;
інж. Н.Д. Кондрат – УкрДЛТУ

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ОХОРОНА ІНТРОДУКОВАНИХ ВИДІВ РОДУ PARTHENOCISSUS

Висвітлено необхідність збереження та охорони деяких інтродукованих, цінних для вертикального озеленення видів роду Parthenocissus. Описано основні представники цього роду та перспективи інтродукції рослин для потреб садово-паркового господарства.

Ключові слова: охорона, інтродукція, в'юнкі рослини, вертикальне озеленення.

Conservation and protection of introduced species *Parthenocissus* family

Here is shown the need of protection and preservation of some introduced species of family *Parthenocissus* for the climbing greening, made description of the general representatives and perspectives of introduction of those plants for the needs of gardens and parks.

Keywords: protection, introduction, climbing plants, vertical greening.

Інтродукційна робота в Україні має давню історію. Спочатку вона була спрямована тільки на введення у культуру цінних для портреб людини рослин, але згодом їх інтродукцією почали займатися також з огляду на декоративність та придатність для потреб озеленення.

За даними М.А. Кохно [4], в нашій країні інтродуковано 2491 вид та 715 форм і культиварів дерев, кущів і ліан (3206 таксонів), що перевищує кількість видів природної дендрофлори України у 6 разів.

Як відомо, інтродукційною діяльністю займаються в основному ботанічні сади та дендрологічні парки. Деякі з них належать до мережі природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення. Отже, цінні інтродуковані види потребують охорони та збереження. Окрім багатьох ітродукованих деревних та чагарникових порід, велике значення для потреб зеленого будівництва мають інтродуковані в'юнкі рослини.

Попри те, що вертикальне озеленення є дуже перспективним, особливо сьогодні, в умовах інтенсивної забудови та цільового використання кожного квадратного метра площі, застосування прийомів вертикального озеленення є недостатнім, в результаті чого страждає загальний вигляд одноманітної забудови та екологічні умови міста. Як відомо, ліани виконують не тільки естетичну, але й санітарно-гігієнічну функцію, захищаючи стіни будинків від перегріву, а також виконуючи роль бар'єру від шумового та пилового забруднення. Так, наприклад, на 1 га забудови Львова нараховується 2 екземпляри ліан, у старій частині міста – 6 шт., і це враховуючи, що Львів у минулому займав одне з провідних місць у країні по використанню вертикального озеленення в містобудуванні [7].

Одними з найпорширеніших і найбільш цінних і декоративних є ліани роду *Parthenocissus*, які широко застосовуються у вертикальному озелененні. Цей рід налічує до 10 видів, які ростуть у Північній Америці, Східній Азії і Гімалаях. На теренах колишнього СРСР у природних умовах відомий один вид цього роду і чотири види інтродуковано з різних кліматичних зон.

Представники роду *Parthenocissus* – декоративнолистяні ліани, які сягають у довжину 20-25 м. Основна декоративна якість – ажурне темно-зелене листя, до 25 см, пальчасто-складне, восени забарвлюється в яскраві пурпурово-червоні тони. Окрім цього, ці в'юнкі рослини можуть підніматися на значну висоту (до 25 м) і завдяки своїй швидкості росту може "затягувати" велику площу за короткий період часу. Один з видів роду – дівочий виноград тризастроений – був занесений до Червоної книги СРСР як рослина, що знаходиться під загрозою вимирання.

Зважаючи на те, що ліани роду *Parthenocissus* ростуть у складних екологічних умовах міста, зазнаючи негативного впливу через надмірне ущіль-

нення ґрунту, значну загазованість і запиленість, забруднення ґрунту важкими металами і т. д., необхідно вжити заходів щодо охорони і збереження цих рослин, для чого необхідно забезпечити:

- розпушування ґрунту навколо рослини;
- підживлення рослин добривами для кращого росту і розвитку рослин;
- регулярний полив рослин;
- огороження прикореневої частини рослин для запобігання надмірного ущільнення;
- формувальне обрізування для підтримання рослини у потрібному об'ємі.

Проводяться дослідження біолого-екологічних особливостей представників роду *Parthenocissus*, їх поширення та використання у садово-паркових композиціях м. Львова. Нижче наведені ботанічні описи основних представників цього роду.

Серед ліан дівочий виноград займає досить поширене місце у декоративному садівництві. Ця ліана найчастіше використовується для вертикального озеленення бесідок, терас, трельяжів. А деякі види, завдяки наявності чіпких вусиків, які переходять у дисковидні присоски і виділяють клейку рідину, приклеюються навіть до твердих предметів і можуть підніматися по гладкій поверхні на значну висоту. Всі види роду, як правило, листопадні, рідко трапляються вічнозелені ліани [6]. Бруньки з 2 або 4 лусками, кора горбиста, щільна, під якою знаходиться біла серцевина. Листки лопатні або пальчасто-складні з почерговим розміщенням. Суцвіття китицеподібні щитки. Чашечка маленька, чашеподібна нерідко з нерівним краєм, віночок зеленуватий, має 5 пелюсток, стільки ж тичинок, вони прикріплені до підматочного диска, що більшою частиною зрісся з основою зав'язі, яку легко відрізати за забарвленням. Зав'язь складається з двох гнізд, у кожному гнізді по дві сім'ядолі. Плоди від темно-синього до синювато-чорного кольору, з 1-4 насінинами, малоїстівні. Насіння зазвичай має доволі оригінальну кулеподібну форму з випуклою спинною гранню і тупим кілем на протилежній стороні. Коренева система мичкувата.

Біологія

Дівочий виноград – швидкоросла порода. Листкові пластинки повністю розгортаються в травні. Цвіте на початку-середині травня (дівочий виноград п'ятилисточковий зацвітає дещо раніше прикріпленого), але період цвітіння дуже розтягнутий (до кінця серпня), оскільки на одній рослині можуть бути одночасно бруньки, квіти і плоди. Плоди дозрівають у кінці вересня – в жовтні. У цей же період починається листопад, який закінчується в жовтні. Осіннє забарвлення листя дуже ефектне і в цей період рослина дуже декоративна.

Екологія

Зимостійкий, тіньовитривалий, мало вибагливий до родючості ґрунту, але на родючих і добре дренованих ґрунтах відрізняється особливою пишністю листової маси та швидкістю росту. Надає перевагу сонячним або напівзатіненим місцям, відрізняються великою морозостійкістю (за винятком *P. tricuspidata*, який може пошкоджуватись ранніми заморозками) [9, 10]. Довговічний, димо- і газостійкий. Стійкий до пошкодження шкідниками та хворобами.

Дівочий виноград прикріплений – *P. Inserta* (Kern.) K. Fritsch. Зазвичай серед цього роду трапляються екземпляри до 3 м висотою. Бруньки і молоді пагони зелені, з віком покриваються жовтуватو-сірою кіркою. З допомогою вусиків, як правило з 2-5 видовженими виткими розгалуженнями, рідко з недорозвиненими присосками, ця ліана піднімається вгору по гілках чагарників. Листки пальчасто-складні з 5 (3) листочків, які мають еліптичну чи яйцевидну форму і досягають довжини до 12 см, з клиновидною основою і загостреною верхівкою, край якої схожий на грубо насічену пилу. Поверхня листків з обох листків блискуча, верх темно-зелений, низ має світліший відтінок, восени листки пониклі на ніжці довжиною 3-7 см. ягоди круглої форми до 8 мм у діаметрі, синювато-чорного кольору і мають по 2-4 насінини. У культурі відомий цей вид з початку XVIII ст. поширений у Києві і Львові, цвіте і плодоносить у Донбасі.

У природних умовах поширений у Північній Америці – від південного сходу Канади до Техасу і Колорадо.

Дівочий виноград п'ятилисточковий – *P. quiquefolia* (L) Planch. Ліана, що піднімається на значну висоту, має дрібні вузькі листочки з нерівномірним пилоподібним профілем і має найчастіше темно-зелений колір, іноді мають повітряні корінці. Вусики достатньо розвинуті, з 5-8 (іноді 12) розгалуженнями, на кінцях іноді мають дисковидні присоски. Листки пальчасто-складні, на черешках довжиною 6-8 см, з 5 листочками, що мають еліптичну чи обернено-яйцевидну форму, довжина яких 4-12 см, до верхівки набувають все більш гострокінцевої форми, з клиновидною основою. Квіти, як правило, зібрані у кінцеві китиці. Ягоди діаметром 6-8 см, синнювато-чорні, з легким восковим нальотом. Дозрілі плоди мають 2-3, рідко 4 насінини. Цей вид ліан широко поширений у Північній Америці – від Нової Англії до Флориди і Мексики, на заході до Огайо, Іллінойса і Міссурі.

Відомий у культурі з початку XVII ст.[1]. За даними Н.М. Дойко [8], *P. quiquefolia* (L) Planch. завдяки великій здатності до вегетативного та насіннєвого відновлення може витіснити аборигенні види трав'янистих рослин, змінюючи наземний трав'яний покрив

Дівочий виноград п'ятилисточковий форма стінна – (*P. quiquefolia* f. *murorum*). Від попереднього виду відрізняється тим, що вусики цього виду більш розгалужені і мають присоски, листки пальчасто-складні, восени не червоніють, ягоди синьо-чорного кольору [3].

Дівочий виноград п'ятилисточковий форма Енгельмана (*P. quiquefolia* (L) Planch. f. *engelmannii* (Koehne et Graebn.) Rehd.). Відрізняється вужчими листочками, на кінцях відгалужених вусиків багаточисельні присоски. Листки, як і у попереднього виду, восени забарвлення не змінюють [2].

Дівочий виноград тризагострений – *P. tricuspidata* (Sieb. et Zucc.). На крайньому південному заході Приморського краю, на півострові Корея і в Японії, твірні густий покрив, росте висока ліана цього виду. Наявність коротких, гіллястих, з присосками вусиків дає змогу пагонам підніматися по голих стінах і скалах. Листки безплідних пагонів округло-яйцевидні, в ширину 10-20 см, як правило, 3-лопасні з грубими зубцями по краю, з загостреними верхівками лопастей, опушені по жилках знизу, з голим блискучим верхом.

Листяний покрив молодих рослин рідший, ніж дорослих. При цьому на нижніх гілках форма кожного з трьох черешків, загострених у верхній частині листків, різна: середній – оберненояйцевидний, бокові – скошено-широкояйцевидні. Ягоди мають синювато-чорний наліт, кулеподібні дрібні, 6-8 мм у діаметрі.

Розрізняють три форми цієї ліани:

- листки пурпурові в молодому віці, прості або трійчасті, середній листочок з 1-3 грубими зубцями з кожного боку, бокові з внутрішньої сторони мають, як правило, рівний край;
- листки пурпурові протягом всього вегетаційного періоду;
- листки дрібні, довжиною всього 2-3 см.

Ліани цього виду культивуються з 1862 року.

У колишньому СРСР поширений також дівочий виноград тризагострений Віча – (*P. tricuspidata* f. *Veitchii* (Graebn.) Rehd.). Від попереднього виду відрізняється пурпуровим забарвленням листя протягом всього вегетаційного періоду [2]. Досить стійкий і плодоносить у Львові та у Закарпатській області, трапляється у Києві[1].

Є також декілька видів, котрі не набули достатнього поширення, за винятком ботанічних садів. Це дівочий виноград Генрі – *P. henryana* (Hemsl.) та дівочий виноград Томсона *P. thomsonii* (Laws.) Planch.

Література

1. **Осипова Н.В.** Лианы: справочное пособие. – М.: Лесн. пром-сть, 1989. – 159 с.
2. **Вертикальное озеленение** зданий и сооружений/ Украинский государственный проектный и научно-исследовательский институт по газоснабжению, теплоснабжению и комплексному благоустройству городов и поселков Украины. – К.: Будівельник, 1980. – 128 с.
3. **Колесников А.И.** Вертикальное озеленение. – М.: Стройиздат, 1964. – 76 с.
4. **Кохно Н.А., Курдюк А.М.** Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений в Украине. – К.: Наук. думка, 1994. – 186 с.
5. **Кучерявый В.А.** Зеленая зона города. – К.: Наук. думка, 1981. – 247 с.
6. **Салахитдинова Р.К.** Лианы для озеленения города. "Илим", 1977 г. Фрунзе, АН Киргизской ССР, 96 с.
7. **Жирнов А.Д., Кучерявий В.П., Жилич І.К.** Досвід та резерви вертикального озеленення на заході України// Наук. вісник УкрДЛТУ: Проблеми урбоекотії та фітомеліорації. – Львів: УкрДЛТУ. вип. 1. – 1994. – С. 50.
8. **Н.М. Дойко.** Використання деревних ліан у ландшафтах дендрологічного парку "Олександрія" НАН України// Наук. вісник УкрДЛТУ: Міські сади і парки: минуле, сучасне, майбутнє. – Львів: УкрДЛТУ. – 2001, вип. 11.5. – 396 с.
9. **Włodzimierz Seneta.** Dendrologia. Część druga. Państwowe wydawnictwo naukowe. Warszawa, 1987.
10. **Drażewa,** krzewy i pnącza w osiedlach mieszkaniowych Krystyna Piątkowska, Józefa Zaleska. Zakład Wydawnictw CZSR Warszawa 1980.

УДК 581.522

Р.І. Дмитрах – Ін-т екології Карпат НАН України

ПОПУЛЯЦІЙНА РІЗНОМАНІТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ ТА ОХОРОНА МОНТАННИХ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДУ *VALERIANA* L.

Наведено дані, які стосуються досліджень популяційної різноманітності мон-танних видів роду *Valeriana* L. та специфіки їх поширення в різних умовах середовища. Встановлено, що визначальним критерієм диференціації популяцій та змін їх па-